Mons. prof. JCDr. ThDr. Anton Fabian, PhD. (TF KU, Košice)

„Aby sa život vydaril". Rodina zo sviatostného manželstva

Medzinárodné ekumenické vedecké sympózium
„RODINA - NÁDEJ BUDÚCNOSTI"
Košice 6. mája 2008

Abstrakt

Najväčšie očakávania šťastného a vydareného života spájajú dnes ľudia s manželstvom, partnerstvom, rodinou a rodičovstvom. Ide o skutočnosti zakotvené v Božom pláne s človekom, opísané na prvých stránkach Biblie a zdokonalené Ježišom Kristom, ktorý povýšil manželskú lásku na znak lásky Boha k človeku. Teologické vysvetlenie sviatosti nachádzame u cirkevných Otcov: to čo sa dialo v časoch historického Ježiša prešlo do sviatostí. Sviatosť manželstva potom znamená Boží dotyk človeka, ktorý sa s úctou dotýka druhého ako partnera (transcendentálny potenciál sexuality). Od človeka nemožno očakávať absolútnu lásku, pochopenie a vernosť. Niečo absolútne môže darovať iba Boh. Preto sa manželská láska má chápať ako odkaz na Božiu lásku. Z nej potom vyrastá služba životu, spoločnosti, Cirkvi. Ak sa má rodinný život vydariť je potrebná modlitba, stretnutia manželských spoločenstiev, vernosť hodnotám a prehlbovanie vzájomnej pomoci.

Kľúčové slová:
Sviatosť, láska, manželstvo, rodina.

Abstract
Nowadays people associate the highest expectations of happy and successful life with marriage, partnership and parenthood. These are facts anchored in God's plan with man, described on the first pages of the Bible and improved by Jesus Christ, who promoted marital love to a symbol of God's love to man. Theological explanation of the sacrament can be found in our church Fathers: what was going on during the time of Jesus was transformed into the sacraments. The sacrament of marriage then means Gods touch of man, who touches with respect the other as a partner (transcendental potential of sexuality). Absolute love, understanding and loyalty cannot be expected from man. Something absolute can only be given by God. Therefore should marital love be understood as a reference to God's love. Out of it then grows a service to life, society and the Church. If family life is to succeed, prayer, marriage community meetings, loyalty to values and elaboration of mutual aid is needed.

Key words:
Sacrament, love, marriage, family.

Úvod

Manželia z bosenskej Zenice požiadali o rozvod, po tom čo spolu anonymne chatovali na internete. Adnan Klarič a jeho žena Sana si na webe sťažovali na svoje manželstvá a flirtovali spolu pod prezývkami Sladká a Kráľ humoru. „Mala som dojem, že som konečne našla lásku svojho života" prehlásila Sana. „Spôsob, akým so mnou Kráľ humoru hovoril a veci, ktoré mi písal, som v manželstve nikdy nezažila." Jej ilúzie skončili vo chvíli, keď sa obidvaja anonymní pisatelia dohodli, že sa stretnú. „Keď som uvidela svojho muža s ružou, a dovtípila som sa čo sa stalo, skoro som odpadla" priznala sa Sana. „To, že spolu s Kráľom humoru obidvaja žijeme v nešťastných vzťahoch sa ukázalo ako krutá pravda."

„Aby som bol úprimný“ podotýka Adnan, „ešte ani dnes nedokážem veriť, že tá žena, s ktorou som si tak dlho dopisoval na internete je tá istá osoba, s ktorou som sa pred rokmi oženil a v ostatných mesiacoch už s ňou neprehodil žiadne pekné slovíčko.“ [1]

Príbeh potvrdzuje pravdu o nevydarenom manželskom živote. Dôvodom je ľahkovážne zmýšľanie o flirtovaní a vernosti. Keďže takýchto prípadov je v spoločnosti mnoho a asi tretina uzavretých manželstiev končí rozvodom, morálni teológovia bubnujú na poplach a hovoria, že manželstvo je v kríze. Ich názor potvrdzuje aj časť mladých ľudí, ktorí manželstvo ako inštitúciu nepotrebujú k spoločnému bývaniu.
Z pohľadu sociológie manželstvo nie je v kríze, lebo vždy je o neho záujem. Aj dnes ľudia spájajú najväčšie očakávania šťastného a vydareného života s manželstvom, partnerstvom, rodinou a rodičovstvom. (Na druhom mieste by bolo zdravie, potom peniaze a až potom Boh a náboženstvo.) Z tohto pohľadu manželstvo nie je v kríze, iba prechádza určitým procesom. Aj z takých ťažkých situácii ako bola urbanizácia alebo povojnové obdobia s vdovami a sirotami vyšlo manželstvo a rodina víťazne. Sociológia potvrdzuje titul tohto sympózia: Rodina - nádej budúcnosti.

Boží plán s manželstvom

Cirkev v úsilí napomôcť vydarenému životu zdôrazňuje Boží plán s manželstvom. Ján Pavol II. napísal: „Manželstvo a rodina, ustanovené Bohom už pri samom stvorení, (porov. Gn 1-2) vnútorne smerujú k tomu, aby sa naplnili v Kristovi (porov. Ef 5, 33) a potrebujú jeho milosť, aby sa vyliečili z rán hriechu [2] a aby sa navrátili k svojmu počiatku, (porov. Mt 19, 4) to jest k plnému poznaniu a uskutočňovaniu Božieho plánu. V terajšej historickej chvíli, keď rodinu napádajú početné sily, ktoré sa ju usilujú rozvrátiť, alebo aspoň pokriviť, Cirkev si uvedomuje, že dobro spoločnosti i jej vlastné dobro je tesne zviazané s dobrom rodiny.[3] Preto pociťuje veľmi živo a naliehavo svoje poslanie hlásať všetkým Boží plán o manželstve a rodine, zaisťovať im plnú životnosť spolu s ľudským a kresťanským zdokonaľovaním, a tak prispievať k obnove spoločnosti i samého Božieho ľudu.“ [4]

Na Boží plán s manželstvom nadväzuje aj Ježiš z Nazaretu, ktorý prišiel „aby mali život, a mali ho hojnejšie“ (Jn 10, 10) teda aby sa život vydaril. Lev Veľký (+461) píše: „To, čo bolo na našom Vykupiteľovi viditeľné, prešlo do sviatostí.“ [5] Čiže to, čo Ježiš vykonal pred dvetisíc rokmi, je aj v našom dnešnom svete možné a prítomné a vstupuje medzi nás cez konkrétne sviatostné znaky. V súvislosti s manželstvom to znamená, že Ježišova láska, ktorou nás miloval až na smrť, sa vlieva do manželov a premieňa ich. Sviatosť manželstva znamená, že lásku dvoch ľudí, ktorú sebecké nároky, vlastné predstavy a nepochopenia ohrozujú a robia ju krehkou, Kristus uzdravuje a sceľuje.

Manželstvo ako sviatosť

Ak sa má život vydariť, potrebuje mať zmysel a byť naplnený. To sa dá dosiahnuť na ceste lásky a nie v egoizme. Preto Cirkev slávi manželstvo ako sviatosť. Sviatosť (sakrament) je „tajomstvo náboženstva, posvätenie, záväzok“. Latinský výraz „Sacer, sacrum, sacrare“ zna-

[1] *Nikdy nezosmilníš.* In: *Výber - Reader´s Digest*. Apríl 2008, s. 111.
[2] JÁN PAVOL II.: *Appropinquatiam*, 1. Apoštolský list (15. aug. 1980): AAS 72 (1980), str. 791.
[3] DRUHÝ VAT. KONCIL: *Gaudium et spes.* Rím, 1965, čl. 47
[4] JÁN PAVOL II. : *Familiaris consortio,* 1981, čl. 3. In: www.kbs.sk/dokumenty.
[5] LEV VEĽKÝ: *Sermo 2 de Ascensione, 1-4.* Patrologia Latina 54, 397 - 399. In: *Litugia hodín* II. Rím 1988, s. 916.

mená: „posvätiť, odovzdať Bohu, urobiť nerozlučiteľným a nezraniteľným, posilniť a spečatiť“. Keď cirkev chápe manželstvo ako sviatosť, chce tým dať najavo, že vzájomné „áno“ dvoch ľudí má čosi do činenia s Bohom. Cirkev manželstvo posväcuje, robí ho posvätným a celistvým, odovzdáva ho Božiemu požehnaniu. Prostredníctvom toho dáva manželom nádej, že ich zväzok zostane nerozlučiteľným a nezraniteľným.
Nemecký výraz pre „posvätenie“ (weihen) však súvisí aj so slovom „mäkký“ (weich). Manželstvo sa sviatosťou nestáva niečím strnulým, ale „mäkkým“, pružným a živým. Pod Božím požehnaním sa má stať cestou, ktorá oboch partnerov urobí mäkšími, vzájomne otvorenejšími, milosrdnejšími a láskyplnejšími.[6] Vtedy sa život vydarí.

Okrem toho manželstvo je pre Cirkev dôležitým miestom stretnutia s Kristom. Vo vzájomnej láske môžu manželia vytušiť, čo konkrétne pre nich Kristova láska znamená. V manželskej láske stále viac a viac vrastajú do tajomstva Kristovej lásky, ktorá našla svoje vyvrcholenie v obeti na kríži. V každodenných pokusoch o milovanie toho druhého vytušia hĺbku toho, čo Ježiš vyjadril v slovách: „Nik nemá väčšiu lásku ako ten, kto položí svoj život za svojich priateľov...“ (Jn 15, 13).

V pastierskych listoch Konferencie biskupov Slovenska nachádzame vhodné povzbudenie na túto tému. „Ak uzatvárajú manželstvo muž a žena, ktorí sa vierou a krstom zjednotili s Ježišom Kristom a stali sa jeho nasledovníkmi, títo sú povolaní k tomu, aby svoje manželské a rodinné úlohy spĺňali v Kristovom Duchu, v duchu evanjelia - teda šľachetnejším spôsobom, podľa zákona lásky. Podobne ako strom treba najprv zaštepiť, aby rodil šľachetné ovocie, aj dvaja kresťania, ktorí sa cítia povolaní k manželstvu, dostávajú v okamihu platného uzatvárania manželstva zvláštny dar: sviatosť manželstva - dar účasti na životodarnej láske Krista - Ženícha k ľudstvu, k Cirkvi. Pomocou Božej milosti, ktorú im táto sviatosť dáva, sú povolaní k tomu, aby celým svojím životom zviditeľňovali Kristovu obetavú a víťaznú lásku.“ [7]

Sviatosť ako dotyk

Stredoveká teológia, najmä pod vplyvom germánskeho myslenia, chápala sviatosť manželstva inak. Sviatosť bola v jej ponímaní znamením, ktoré viditeľným spôsobom sprostredkovalo neviditeľnú skutočnosť. V mnohých sviatostiach je týmto viditeľným znamením vkladanie rúk alebo pomazanie, ktoré je spojené s účinným slovom. Sviatosti vždy teda pracujú s dotykom. Cirkevní otcovia hovoria, že vo sviatosti sa nás dotýka ruka historického Ježiša a sprostredkuje nám jeho uzdravujúcu lásku.
Výstižne o tom píše Anzelm Grün: „V manželstve je nežný dotyk manželov, vrcholiaci pri fyzickom zjednotení, sprostredkovaním lásky Boha. To vypovedá o dôstojnosti manželskej lásky. Dogmatická teológia vníma sexualitu omnoho pozitívnejšie, než je tomu v morálnej teológii, ktorá je ovplyvnená nepriateľskými tendenciami voči telu. Telesná láska manželov je miestom, na ktorom smú najintenzívnejšie zakúšať Boha.“
Toto sviatostné chápanie sexuálnej lásky zodpovedá pohľadu dnešnej psychológie. Hans Jellouscheck, manželský poradca, ktorý vychádza z Jungovej psychológie, hovorí, že v sexualite je ukrytý transcendentálny potenciál. Sexuálny akt vždy poukazuje na tajomstvo mimo nášho zmyslového vnímamia, na tajomstvo nekonečnej a nevyčerpateľnej Božej lásky.
A židovský filozof Walter Schubart vidí úzku spojitosť medzi Božím Duchom, ktorý zjednocuje rozporuplné záležitosti a láskou manželov, cez ktorých do nášho sveta vstupuje niečo z Božej jednoty. „Božská jednota využíva ľudskú rozdvojenosť, aby sa jej prostredníctvom zvi-

[6] Porov. GRÜN, A.: *Manželstvo, sviatosť pre spoločný život.* Prešov : VMV 2004, s. 15.
[7] Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Duchovná obnova našich rodín. Pastiersky list na Prvú adventnú nedeľu 1993.* In: KBS: *Pastierske listy biskupov Slovenska (1991-2000).* Trnava : SSV 2008, s. 37.

diteľnila... Každý akt lásky... je počiatkom dokonalosti, predohrou k znovuzjednoteniu Boha a sveta... Keď sa dvaja milujúci nájdu, je to, akoby sa na jednom mieste vo vesmíre zacelila rana osamotenosti...." [8]

Láska - odkaz na Boha

Keď viditeľné sprostredkuje neviditeľné, znamená to tiež, že to, čo vidíme, nie je všetko. Len to poukazuje na to, čo je neviditeľné, čo je Božské. Toto chápanie sviatosti môže odbremeniť tých manželov, ktorí majú ideálne predstavy o druhom. Pretože mnohé manželstvá stroskotávajú na tom, že sa v nich od partnera očakáva niečo absolútne. Očakáva sa absolútna láska, absolútne pochopenie a absolútna vernosť. Niečo absolútne však môže darovať jedine Boh. Keď od človeka sa očakáva niečo absolútne, nastupuje sklamanie.
Láska druhého človeka je vždy ohraničená: či už jeho náladami, predstavami alebo zraneniami. Nikdy nestačí to, čo druhý dáva. No ak sa láska chápe ako odkaz na lásku Božiu, možno si ju vychutnať. Možno sa z nej tešiť. Je očividné, že láska je krehká, možno v nasledujúcom okamihu bude správanie toho druhého poznačené viac jeho zranením z minulosti než obetavou láskou. Je jasné, že túto lásku nemožno uväzniť, že sa nedá od druhého vynútiť. Možno v nej však rozpoznať niečo z lásky, ktorá nikdy nevyschne, lebo je nevyčerpateľná.
„Keď je láska manželov otvorená láske Boha, nemôžu ju ohroziť výčitky, že ten druhý ľúbi primálo. Manželia sa môžu z lásky toho druhého tešiť. No na tejto láske nelipnú, ale vedia, že ich odkazuje na Boha. Boh a nie ich pocit je základ, na ktorom môžu stavať." [9]
Keď je láska manželov odkazom na Boha, nikdy sa nestane nudnou. Mnohí manželia trpia tým, že ich láska zovšednela, že už nie je tým, čím bola kedysi. Už ich nevzrušuje, neočarúva, už sa poznajú. No ak odkazuje na lásku Boha, nikdy nedôjde na svoj koniec. Telo toho druhého možno spoznať. No ak sa v ňom vytuší tajomstvo, ak v jeho pohľade sa rozpoznáva láskyplný pohľad Boha, vzájomná láska zostane živá. Bude mať podiel na Nekonečne a večnosti. Takto manželia zakúšajú, že láska toho druhého je nezaslúžený dar. A zisťujú, že aj ich vlastná láska je tajomstvom. V nej sa človek dotýka tajomstva nekonečného Boha. Toto je najhlbší dôvod, prečo kresťanskí partneri prijímajú a vysluhujú si manželstvo ako sviatosť.

Služba životu

Zo vzájomnej lásky vychádza aj úloha rodiny a tou je služba životu. Aj to patrí k vydarenému životu. Plodením sa odovzdáva Boží obraz z človeka na človeka. Plodnosť manželskej lásky sa však neobmedzuje len na plodenie detí, ale obohacuje sa všetkými plodmi mravného, duchovného a nadprirodzeného života, ktoré otec a matka na základe svojho povolania majú odovzdať deťom a skrze ne Cirkvi a svetu. [10] Kedže manželská láska odkazuje na tajomstvo života a lásky samého Boha, Cirkev si uvedomuje, že dostala zvláštne poslanie strážiť a brániť vznešenú dôstojnosť manželstva a zodpovednú úlohu odovzdávania ľudského života. Potvrdil to Druhý vatikánsky koncil, aj encyklika Pavla VI. Humanae vitae. Manželská láska musí byť plne ľudská, výlučná a otvorená novému životu. Učenie Cirkvi je dnes zasadené do takej spoločenskej a kultúrnej situácie, ktorá na jednej strane sťažuje jeho pochopenie, no na

[8] SCHUBART, W. : *Religion und Eros.* Mníchov 1941, s. 83.
[9] GRÜN, A.: *Manželstvo, sviatosť pre spoločný život.* Prešov : VMV 2004, s. 19.
[10] Porov. RUSNÁKOVÁ, M.: *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce.* Ružomberok : PF KU, 2007, s. 66.

druhej strane ho robí ešte naliehavejším a potrebným pre povznesenie opravdivého dobra muža a ženy.[11]

Dvojaké chápanie lásky

Príchod detí v manželstve umocňuje lásku, na základe ktorej sa muž a žena odovzdali jeden druhému a prijali sa navzájom vo všetkých rovinách svojho života. Ako píše Rusnáková: „Výchova v rodine prebieha po celý čas, ktorý rodičia trávia s deťmi. Rodina vychováva celou svojou atmosférou, spôsobom využívania voľného času, správaním sa jednotlivých jej členov hodnotami, ktoré uznáva.“ [12] Táto láska je, a stále musí ostať, láskou darujúcou. Ona sa potom odovzdáva deťom ako základ, ktorý sa darovaním neochudobňuje, ale obohacuje sa práve vtedy, keď sa rozdáva. Takáto láska prináša skutočné šťastie, slobodu a vedomie vlastnej dôstojnosti.
Z dejín i súčasnosti poznáme aj iné chápanie lásky, ktoré ju zaradilo do kategórie konzumného blahobytu a zmyslového zážitku. Tu sa stráca pocit osobnosti a láska sa stáva iba prostriedkom zážitku. To je istá cesta k životu nevydarenému.
V žiadnom inom ľudskom spoločenstve na zemi nežijú osoby tak blízko vedľa seba ako v manželstve a rodine. Sväté Písmo to vyjadruje hneď na začiatku slovami: „Preto muž opustí svojho otca i svoju matku a prilipne k svojej manželke a budú jedným telom" {Gn 2, 24).
Preto nikde inde sa neprejaví toto dvojaké chápanie lásky tak protikladne, ako v manželstve a rodine. Kde dostala svoje miesto darujúca sa láska, tam rodina prežíva akoby kus strateného raja. Kde prevláda len zmyslová láska, tam je rodinný život predzvesťou zatratenia.

Zdôslednenie a modlitba

Manželstvo sa vydarí tam, kde sa obidvaja usilujú o_zdôslednenie života podľa Božieho plánu o rodine. Každý by sa mal započúvať do hlasu svojho svedomia a vo vedomí zodpovednosti pred Bohom sa rozhodnúť dôsledne odstrániť zo svojho života to, čo je v rozpore s Božou pravdou o manželskej láske a o poslaní rodiny. Svedomie, manželskí partneri a deti najlepšie poradia, ktoré chyby a hriechy je potrebné odstrániť.[13]
Pre zdôslednenie rodinného života sú nápomocné aj pravidelné stretnutia spoločenstiev rodín za účelom spoločnej modlitby, prehlbovania viery, vzájomného povzbudzovania sa a pomoci.
Modlitbou sa zároveň osvojuje pravda o rodine a dôslednejšie sa žije podľa tejto pravdy. O potrebnosti modlitby hovorí Svätý Otec Ján Pavol II. v Liste rodinám: „Tento list by chcel byť predovšetkým prosbou ku Kristovi, aby zostával v každej ľudskej rodine; chce byť pozvaním pre neho, aby prostredníctvom malej rodiny rodičov a detí býval vo veľkej rodine národov, aby všetci mohli opravdivo sním hovoriť: ‚Otče náš!' Modlitba sa musí stať výrazným prvkom kresťanského života: modlitba rodiny, modlitba za rodinu, modlitba v rodine. Je príznačné, že práve v modlitbe a prostredníctvom modlitby človek najjednoduchším a súčasne najhlbším spôsobom objavuje svoju vlastnú typickú podriadenosť: ľudské "ja" v modlitbe ľahšie vníma svoju osobitosť. To platí aj pre rodinu, ktorá nie je iba základnou "bunkou" spoločnosti, ale má aj svoju vlastnú subjektivitu. Rodinná subjektivita nachádza prvé a základné potvrdenie, keď sa členovia rodiny stretajú pri spoločnom vzývaní "Otče náš". Modlitba po-

[11] Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Darujúca láska - kľúč šťastného manželstva. Pastiersky list na sviatok Svätej rodiny 1996.* In: KBS: *Pastierske listy biskupov Slovenska (1991-2000).* Trnava : SSV 2008, s. 87.
[12] RUSNÁKOVÁ, M.: *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce.* Ružomberok : PF KU, 2007, s. 34.
[13] Porov. KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Rok rodiny - impulz duchovnej aktivity. Pastiersky list.* In: KBS: *Pastierske listy biskupov Slovenska (1991-2000).* Trnava : SSV 2008, s. 43.

silňuje pevnosť a duchovnú celistvosť rodiny a privádza ju k tomu, že má účasť na Božej "pevnosti".[14]

Vernosť hodnotám

Svätý Otec Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii Familiaris consortio hovorí o vydarenom a nevydarenom živote v súvislosti s vernosťou tradičným hodnotám. „Mnohé rodiny prežívajú svoju situáciu vo vernosti hodnotám, ktoré tvoria základ rodinného zriadenia. V iných rodinách zavládla neistota a rozpaky, pokiaľ ide o vlastné úlohy, alebo dokonca pochybnosti a takmer nevedomosť o hlavnom cieli a podstate manželského a rodinného života". [15] Podľa pápeža je potrebné pre dobro rodiny dbať na väčšie povedomie slobody, vyzdvihnutie dôstojnosti ženy, zodpovedné rodičovstvo a výchovu. Rusnáková poznamenáva: „Vzájomné vzťahy medzi rodičmi, medzi súrodencami, medzi rodičmi a deťmi patria medzi najprirodzenejšie ľudské vzťahy. Sú na jednej strane príčinou ťažkostí, nedorozumení, problémov, ale zároveň podmienkou spoluurčujúcou spôsob výchovy v rodine. Je bežne tradované, že ak rodičia žijú spolu šťastne a vedia dobre usmerňovať vzájomné vzťahy detí, získava dieťa dobrý vzor pre formovanie svojich budúcich vzťahov k ľuďom všeobecne a k budúcemu partnerovi, a taktiež získava model pre adekvátnu výchovu svojich vlastných detí.“ [16] Taktiež je potrebné uvedomiť si poslanie rodiny v Cirkvi a zapojiť sa do tvorby spravodlivej spoločnosti.
Pápež Ján Pavol II. varoval pred deformáciou základných hodnôt. Upozorňoval na bludný názor, že obaja manželia sú úplne nezávislí a vystríhal pred spochybňovaním rodičovskej autority pred deťmi, ako aj rastúcim počtom rozvodov, umelých potratov a sterilizáciou. Hovoril: „Príčinou týchto ťažkostí je nesprávne chápanie slobody a prekážky pri odovzdávaní duchovných hodnôt deťom. V krajinách tretieho sveta je to krajný nedostatok materiálnych prostriedkov nevyhnutných pre dôstojný život. V bohatých krajinách zasa blahobyt, konzumné zmýšľanie, úzkosť a strach. Život už nie je požehnaním, ale nebezpečenstvom a prekážkou, ktorej sa treba vyhnúť. Voči tlaku masmédií, ktoré propagujú záporné javy, neostali odolní ani veriaci. Aj oni strácajú zmysel pre kladné hodnoty a nedokážu byť kritickým svedomím rodinnej kultúry a pravého „rodinného humanizmu". [17]

Záver

Spoločensko-vedné a teologické pohľady na súčasnú rodinu a manželstvo vedú k jasnému uzáveru: rodina je nositeľkou hodnôt lásky a života, ktoré sú nezničiteľné. Aby sa človeku život vydaril, ponúka Cirkev cestu s Kristom. Zo sviatostného manželstva vyrastá zdravá rodina, ktorá je nádejou pre budúcnosť.

Základné údaje o autorovi

Mons. Prof. ThDr. JCDr. Anton Fabian, Phd,
kanonik košickej kapituly,
profesor pastorálnej teológie a homiletiky na Teologickej fakulte v Košiciach.
Pravidelne účinkuje evanjelizačne v rádiu Lumen.
fabian.anton@rimkat.sk

[14] JÁN PAVOL II. *Gratissimam sane.* List pri príležitosti Roku rodiny. Trnava : SSV 1994, čl. 4.
[15] JÁN PAVOL II. : *Familiaris consortio,* 1981, čl. 1. In: www.kbs.sk/dokumenty.
[16] RUSNÁKOVÁ, M.: *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce.* Ružomberok : PF KU, 2007, s. 64.
[17] JÁN PAVOL II. : *Familiaris consortio,* 1981, čl. 6, 7. In: www.kbs.sk/dokumenty.